

Sanja Bratina

Savetovalište za psihoterapiju i edukaciju „Novi prostori“

Supervizija u psihoterapiji

Apstrakt

Poslednjih godina se supervizija sve više posmatra kao posebna disciplina, različita od psihoterapije i, istovremeno, blisko povezana sa njom. Da bi se u potpunosti shvatio značaj supervizije neophodno je razumeti kontekst u kojem se odvija i prirodu psihoterapije koju supervizija podržava. Mnoge definicije supervizijskog procesa naglašavaju različite aspekte supervizije u odnosu na teorijski okvir psihoterapijskog pravca kojem autori pripadaju. Neke akcenat stavljaju na značaj supervizijskog saveza, neke na edukativne ili nastavne ciljeve, neke na dobrobit klijenta, na profesionalno usavršavanje supervizanata ili ideju da je supervizija oblik metaterapije... Odnos supervizije i terapije je složen i u dobroj mjeri zavisi od stadijuma razvoja usvojenosti uloge psihoterapeuta. Istraživanje kojim se utvrđuje da li postoji povezanost usvojenosti uloge psihoterapeuta, definisane kroz četiri stadijuma razvoja psihoterapijske uloge i fokusa supervizije je navedeno kao primer značaja provere teorijskih pretpostavki i problema koji se pojavljuju u istraživanjima supervizije.

Ključne reči: supervizija, psihoterapija, fokusi supervizije, uloga, istraživanje

1. Šta je supervizija?

Postoji mnogo različitih definicija supervizije. Loganbil, Hardi i Delvort (Loganbill, Hardy, Delworth, 1982) definišu superviziju kao intenzivnu, interpersonalno fokusiranu, jedan na jedan relaciju, u kojoj je uloga jedne osobe da facilitira razvoj terapeutskih kompetencija druge. BCP (British Confederation of Psychotherapy) u svom programu u ovu definiciju uključuje i to da je primarni fokus supervizije zaštita najboljeg interesa klijenta. Hess (Hess 1982) je definiše kao esencijalnu interpersonalnu interakciju čiji je generalni cilj da jedna osoba, supervizor, sretne drugu, supervizanta u pokušaju da ova druga postane efektivnija u pomaganju ljudima. Abroms (Abroms 1977) kaže da je supervizija terapija terapije, tj. metaterapija. Klijent nije ni supervizant ni njegov klijent, klijent je relacija između njih. Supervizija je relacija između supervizora i terapijskog odnosa. Evans (Evans, 1995) prihvata ovu definiciju i dodaje da se supervizija odvija u okviru međusobno usaglašenog ugovora, da je različita od terapije i da omogućava vođstvo i podršku supervizantu kao i zaštitu klijenta.

Ove i mnoge druge definicije supervizijskog procesa naglašavaju njene različite aspekte u odnosu na teorijski okvir psihoterapijskog pravca kojem autori pripadaju. Neke akcenat stavljaju na značaj supervizijskog saveza, neke na edukativne ili nastavne ciljeve, neke na dobrobit klijenta, na profesionalno usavršavanje supervizanta ili ideju da je supervizija oblik metaterapije...

Uopšteno govoreći, svi se slažu da je supervizija proces učenja u kome psihoterapeut saraduje sa iskusnijim kolegom kako bi postao stručniji, u stalnom procesu profesionalnog usavršavanja. Ovo zauzvrat promovise i štiti dobrobit njegovih klijenata.

Poslednjih godina se supervizija sve više posmatra kao posebna disciplina, različita od psihoterapije i, istovremeno, blisko povezana sa njom. Da bi se u potpunosti shvatio značaj supervizije neophodno je razumeti kontekst u kojem se odvija i prirodu psihoterapije koju supervizija podržava.

Svrha i cilj psihoterapije su „... uviđanje, promena, razrešavanje ili ublažavanje razloga klijentove patnje, pomoć u razvoju samospoznaje i doživljaja sebe u širem životnom kontekstu“ (Gilbert, Evans, 2000:21). Cilj psihoterapije je da osobi omogući da bolje iskoristi svoje potencijale, a uloga psihoterapeuta je da joj pomogne u traženju balansa između samoaktualizacije i adaptacije na sredinu.

Supervizija psihoterapeuta ima za svoj primarni cilj dobiti njegovih klijenata što se postiže brižljivom refleksijom i kritičkim preispitivanjem njihovog odnosa i terapijskog procesa. U okviru supervizije supervizant ostvaruje posebne obrazovne ciljeve. Uloga supervizora je da podrži i podstakne integraciju supervizantovog ličnog razvoja, znanja i stručnosti, kao i da evaluirati dosegnuti nivo. U ovom smislu, supervizantova dobrobit i razvoj postaju isto tako važni kao i klijentovi, obzirom da veća stručnost supervizanta utiče i na njegov rad sa klijentima. Radni savez i ugovor su od vitalnog značaja i za psihoterapiju i za superviziju.

U ovom radu prihvatamo stanovište da je supervizija:

- uvek interpersonalna
- obuhvata sistemsku perspektivu
- obuhvata proces istraživanja, a ne traganje za „istinom“
- obuhvata uključivanje u proces i odmicanje od njega tj.dimenziju učesnik-posmatrač
- ko-kreacija „novog“ narativa koji stvaraju supervizor i supervizant, kako bi se olakšao rad sa klijentom, drugim rečima, to je „ko-kreacija značenja“
- aktivnost koja podržava razvoj „inkluzije“ i perspektive „treće osobe“ kod svih učesnika u procesu.
- prostor u kojem svako značenje koje se pojavi i koje stvara okvir za uzajamno razumevanje, uvek razumemo kao pristrasno i otvoreno za dekonstrukciju i rekonstrukciju u svetlu novih iskustava prema Evansu i Gilbertovoj (Evans, Gilbert, 2000).

1.1. Odnos psihoterapije i supervizije, trenutno stanje u svetu i kod nas

Psihoterapija kao profesija nije jasno definisana i još uvek ne postoje zakonske i institucionalizovane regulative koje određuju polje psihoterapije i procese sticanja potrebnih znanja da bi se ovom delatnošću bavilo. U Srbiji još uvek ne postoji zakon o psihoterapiji, niti je ova delatnost prepoznata u šifraniku delatnosti i ne može se kao takva registrovati. Ako neke delatnosti nema u zakonu, to ne znači da ona u praksi ne postoji. Psihoterapija se kao poseban predmet izučava na studijama psihologije i medicine, ali ovom disciplinom pretenduju da se bave i osobe koje su završile različite druge fakultete tzv. humanističke orijentacije: defektolozi, socijalni radnici, pedagozi, andragozi, učitelji, filozofi, sociolozi itd. Edukacije kojima se stiču znanja i veštine iz ove oblasti su najvećim delom vaninstitucionalizovane i regulisane internim pravilima određenih psihoterapijskih škola i udruženja. Prethodnih godina može se primetiti ujednačavanje edukativnih zahteva različitih škola i udruženja koji se sastoje u sličnom broju sati teorije, prakse, ličnog iskustva u ulozi klijenta i supervizije. Usvajanje uloge psihoterapeuta je dugogodišnji proces. Edukacija iz većine psihoterapijskih pravaca traje između 4 i 5 godina, (pogledati sajt SDP-a, (Saveza društava psihoterapeuta Srbije), programe različitih psihoterapijskih škola, EAP-a (European Association for Psychotherapy - Evropske asocijacije za psihoterapiju), WCP-a (World Council for Psychotherapy - Svetskog saveta za psihoterapiju) itd.)). Profesija psihoterapeuta u sebe uključuje konstantno razvijanje veština i znanja, što se može prepoznati kroz zahtevane potvrde o kontinuiranom usavršavanju koje se traže prilikom produžavanja članstva u većini profesionalnih udruženja (EAP; EAGT; ...). Prepoznato je da edukanti prolaze različite faze u usvajanju uloge psihoterapeuta prema Stoltenbergu i Delvortu, Erskinu, Hokinsu i Šuetu, Kadušinu (Stoltenberg and Delworh 1987, Erskin 1994, Hawkins and Shohet 2000, Kadushin 1976) i u tim različitim fazama im je potrebna različita vrsta podrške u učenju i razvoju. To je posebno slučaj

kada se radi o superviziji čiji je zadatak, između ostalih, i evaluacija rada i profesionalnog napredovanja edukanta, tj. psihoterapeuta. Posljednjih decenija dosta se raspravlja o funkcijama supervizije, tako Kadušin još pre dvadeset godina (Kadushin 1987) govori o edukaciji, podršci i kontroli kvaliteta (etici i evaluaciji) kao funkcijama supervizije.

U ovom trenutku, bar dve različite organizacije, Udruženje nacionalnih organizacija za superviziju u Evropi (Association of National Organizations for Supervision in Europe – ANSE) i Evropsko udruženje za superviziju (European Association for Supervision – EAS), pokušavaju da povežu supervizore iz Evrope. Ciljevi ovih organizacija su postavljanje standarda za trening i praksu supervizora i sačinjavanje zajedničkog registra supervizora psihoterapije. Udruženje nacionalnih organizacija za superviziju u Evropi (Association of National Organizations for Supervision in Europe – ANSE) predstavlja više od 5000 kvalifikovanih supervizora i oko 50 institucija za trening iz osam evropskih zemalja sa ciljem da se unapredi profesija supervizije u Evropi.

1.2. Supervizija kao deo treninga i konsultativna supervizija

Prema Karolu (Carroll 1996) postoji razlika između supervizije koja se odvija tokom edukacije iz psihoterapije i konsultativne supervizije. Termin „trening supervizija“ se koristi da označi proces supervizije psihoterapeuta u toku edukacije. Termin „konsultativna supervizija“ označava proces u kome iskusan i kvalifikovan terapeut traži konsultacije od kolege ili od iskusnijeg psihoterapeuta vezano za svoju psihoterapijsku praksu i rad sa klijentima. Odgovornost i obaveze supervizora se znatno razlikuju u ova dva tipa supervizije. Od trening supervizora se očekuje da kontinuirano prati razvoj edukanta i da učestvuje u procesu njegove evaluacije. Konsultativna supervizija se češće odnosi na kolegijalnu razmenu (peer supervision – vršnjačka supervizija) ukoliko se superviziraju stručnjaci sličnog profesionalnog nivoa razvoja ili razmenu na temu aspekata psihoterapijske prakse one

osobe koja je na konsultacijama, ukoliko je supervizor stariji i iskusniji kolega. Razlika između ove dve vrste supervizije je nastala kao posledica različitih potreba supervizanta.

Naša iskustva u oblasti trening supervizije (supervizori geštalt studija Beograd), ukazuju nam da supervizantima na edukaciji najčešće treba redovno vođstvo, obuka, podrška, diskusija etičkih pitanja i stalna otvorena procena njihovog napredovanja u ulozi psihoterapeuta.

U konsultativnoj superviziji, kod iskusnih psihoterapeuta češće se javlja potreba da prošire svoje već postojeće znanje, kako bi integrisali nove perspektive sa svojom trenutnom orijentacijom u kliničkom radu – kako u teorijskom smislu tako i u pogledu tehnika/terapijskih strategija. Naravno, čak i u ovoj vrsti supervizije dužnost supervizora jeste da ostane u ulozi monitora etičke prakse.

1.3. Funkcije supervizije

Bez obzira da li govorimo o trening ili konsultativnoj superviziji, i bez obzira da li uopšte prihvatamo podelu na ova dva tipa supervizije, prema Kadušinu (Kadushin 1976) sledeće osnovne funkcije supervizije ostaju prisutne:

- 1) Edukativna (razvoj veština, razumevanja i sposobnosti supervizanata)
- 2) Suportativna (podrška očuvanju i razvoju kapaciteta za psihoterapijski rad, odgovaranje na pitanja kako su terapeuti podložni uticaju distresa, bola, fragmentacije klijenata, kako da prepoznaju uticaje na sebe, kako da se ne preidentifikuju ili budu odbrambeni sa klijentom itd)
- 3) Upravljačka (odnosi se na kontrolu kvaliteta, etiku, evaluaciju i upravljanje praksom).

1.4. Istraživanja supervizije

Razvojni modeli supervizije često teže da povežu delotvornost supervizije sa odgovarajućim razvojnim nivoom supervizanta. Holovej

(Holloway 1987), razmatrajući istraživanja koja se tiču razvojnih modela supervizije, zaključuje da kvalitet supervizijskog odnosa može biti jedna od najznačajnijih varijabli koja doprinosi razvoju edukanata u superviziji od početnog stadijuma do nivoa nezavisnosti koji se očekuju na kraju tog razvojnog puta. Karej, Vilijams i Vels (Carey, Williams i Wells 1998), u svom istraživanju supervizije naglašavaju da je poverenje koje supervizanti imaju u supervizora značajno povezano sa njihovim učincima u savetovanju. Karifio i Hes (Carifio i Hess 1987) u pregledu brojnih istraživanja zaključuju da je idealni supervizor „osoba koja pokazuje poštovanje, empatiju, iskrenost, konkretnost i otvorenost u kontaktu sa supervizantom“ (Carifio i Hess 1987). Ledik i Daj (Leddick i Dye 1987) u svom pregledu istraživanja o preferencijama edukanata u vezi sa supervizorom zaključuju da edukanti očekuju da budu tretirani kao individue, sa svesnošću o polnoj pripadnosti, seksualnoj ulozi, kulturnom, obrazovnom i profesionalnom bekgraundu. Istraživanje Karola (Carrol 1996) sugeriše da nije samo supervizijska alijansa od ključnog značaja za uspešnu superviziju već i supervizorova fleksibilnost u korišćenju različitih uloga u superviziji.

Rozenblat i Majer (Rosenblatt i Mayer 1975), u svom istraživanju dolaze do sledećih nezadovoljavajućih formi supervizije: konstriktivna supervizija, amorfna supervizija, nepodržavajuća supervizija i terapeutska supervizija. U konstriktivnom tipu supervizije autonomija je ograničena, određene tehnike se koriste vrlo striktno i svaka inovacija je nedobrodošla. Amorfni tip podrazumeva jako malo supervizijskog inputa, laissez – faire stav. Nepodržavajući supervizori su distancirani, rezervisani i supervizanti im se ne mogu približiti sa svojim teškoćama. Terapijska supervizija okreće supervizanta u „pacijenta“, supervizor uzima ulogu terapeuta a studenti ovaj stil supervizije vide kao onaj kojem se najviše može zameriti.

Votkins (Watkins 1997) navodi deset ključnih potreba i mogućnosti u istraživanju supervizije, izvodeći ih iz temeljnog pregleda i analize do tada postojećih i njemu dostupnih istraživanja ovog procesa:

1. Potreba za validnim, pouzdanim instrumentima merenja supervizije, istraživanje je onoliko dobro koliko su dobri instrumenti istraživanja i procedure koje se koriste za procenu i evaluaciju. Mnogi instrumenti koji se koriste, poput, recimo Upitnika supervizijskih nivoa (Supervisory Levels Questionnaire) ili inventara supervizijskog radnog saveza (Supervisory Working Alliance Inventory) nemaju adekvatne psihometrijske karakteristike. Previše instrumenata je pozajmljeno iz psihoterapijskih istraživanja i nisu razvijeni specifično za superviziju. Previše instrumenata je „pružno“, kreirano za jedno istraživanje i nikada više upotrebljeno.
2. Potreba da se istraže ishodi supervizije. Istraživanja koja se bave efektima psihoterapijske supervizije na boljitak pacijenta ili nedostatak istog su izuzetno retka i ne postoji jasna, čvrsto dokazana veza između supervizije i psihoterapijskih ishoda.
3. Potreba za rigoroznijim istraživanjima unutar supervizije. Metodološki gledano, prema Elis i Ladanu (Ellis i Ladany 1993) većina istraživanja kliničke supervizije je ispod standarda. Pitanja nacrta istraživanja i eksperimentalne kontrole su bili ključni problemi, pojavljuju se nekonzistentne hipoteze u 83% pregledanih istraživanja, dvosmislene hipoteze u 80%, difuzne statistički testirane hipoteze u 99% istraživanja itd.
4. Potreba za razvojem supervizijskih priručnika iz razloga definisanja i konkretizovanja supervizije a da bi bila lakša za istraživanje.
5. Potreba za multimetodskim, višemernim, bihevioralnim, longitudinalnim fokusom u istraživanju supervizije. Većina istraživanja je transferzalna, ispituje percepcije supervizora, supervizanta ili oboje, i važno je nastaviti istraživanja i u tom pravcu, međutim, multipla indikatori ishoda supervizijskog procesa i longitudinalni fokus nedostaju.
6. Potreba za pratećim (follow up) istraživanjima i ponavljanjem istraživanja. Ovaj tip istraživanja je gotovo zanemarljiv u

literaturi. Recimo Elis i Ladani (Ellis i Ladany 1993) su na 104 istraživanja iz supervizije našli samo 4 ponovljena. Bez ponovljenih istraživanja koja bi potvrdila nalaze prethodnih, nema načina da se ustanovi verodostojnost teorijskih pretpostavki.

7. Potreba za proučavanjem moderatorskih varijabli. Koje to varijable moderiraju proces supervizije? Kako nivo ego razvoja, konceptualni nivo, afektivne dispozicije itd. utiču na supervizantovu sposobnost da iskoristi superviziju i primeni je na delotvoran način u svom radu? Istraživanja se nisu bavila ovim pitanjima.
8. Potreba da se izučavaju različitosti u superviziji. Uvažavanje različitosti, respekt prema polnim, etničkim i razlikama u životnim stilovima se pojavljuju u psihoterapiji i istraživanja, teorija i edukacija u psihoterapiji se bave ovim temama. U istraživanjima i teoriji supervizije, efekti različitosti se kao tema veoma retko pojavljuju.
9. Potreba za obukom supervizora. U praksi, oni koji pružaju usluge supervizije su retko i minimalno bili obučavani supervizijskim veštinama i teorijama.
10. Potreba za standardima u superviziji. Rodenhauer (Rodenhauer 1994) primećuje da je poslednji set standarda za supervizore Američke asocijacije psihijatara (American Psychiatric Association) iz 1957 godine. Američka psihološka asocijacija, deo za psihoterapiju (American Psychological Association Division of Psychotherapy) se poslednji put bavila ovim standardima 1971 godine. Potencijalna vrednost supervizijskih standarda izgleda jasna: mogu omogućiti zajedničke vodiče kroz to na koje kritične oblasti se supervizija mora odnositi i koje standarde supervizori moraju zadovoljiti.

2. Kratak prikaz jednog našeg istraživanja (Bratina S, 2009)

Psihoterapeuti, slično mnogim drugim profesionalcima iz oblasti „pomagačkih“ profesija često rade pod velikim opterećenjem balansirajući distres, bolesti, poremećaja i zahteva za efikasnošću, profesionalnošću i poštovanjem etičkih principa. Sindrom izgaranja na poslu (burn out) je česta prateća pojava u ovom polju rada. Smatra se da je podrška u pravcu očuvanja kapaciteta (preveniranja izgaranja) za terapijski rad i razvijanja u ulozi psihoterapeuta značajna i najčešće je, u obliku supervizije, čak i propisana pravilima funkcionisanja većine psihoterapijskih škola i udruženja. Supervizija nema samo funkciju podrške, već je ona i edukativna, a služi i kao mera obezbeđivanja kvaliteta, očuvanja profesionalnih standarda i etičkog kodeksa profesije psihoterapeuta. Važno je reći i da je svrha psihoterapije, a samim tim i supervizije pre svega dobrobit klijenata/pacijenata, te se pretpostavlja (na osnovu uključenosti supervizije u većinu edukativnih psihoterapijskih programa i kriterijume za obnove članstva u većini profesionalnih asocijacija) da su supervizija i psihoterapija blisko povezane i usmerene ka istom cilju. Predmet istraživanja ovog rada je povezanost usvojenosti uloge psihoterapeuta, definisane kroz četiri stadijuma razvoja psihoterapijske uloge, prema teoriji Stoltenberga i Delvorta (Stoltenberg & Delworth 1987) i fokusa supervizije prema teoriji Gilbert, M. i Klarkson, P (Gilbert & Clarkson 2004).

Stadijumi razvoja uloge psihoterapeuta su:

1. Novajlija – pretpostavlja se da je početnik, još uvek nesiguran i anksiozan u ulozi psihoterapeuta, fokusiran na sebe, visoko motivisan, entuzijastičan, sa željom da pomogne drugima i radi „kako treba“, oslonjen na figure edukatora i supervizora, u potrazi za savetima na brojne teme, željan znanja i veština, idealizuje domete psihoterapije.
2. Putnik – pretpostavlja se da je slobodniji u ulozi terapeuta i fokusiraniji na klijenta, u pokušaju da što bolje empatiše sa

klijentom može gubiti svesnost o sopstvenim procesima, shvata da psihoterapija ima svoja ograničenja i da je nije lako savladati, fluktuiru u motivaciji za terapijski rad, preispituje sopstvenu adekvatnost i izbor profesije, ambivalentan u stavu prema autoritetima (edukatora i supervizora).

3. Zanatlija – pretpostavlja se da postoji sigurnost u ulozi terapeuta, sloboda korišćenja različitih mogućnosti u radu i njihovo uklapanje u odabrani teorijski okvir, fokusiran je na odnos koji se kreira između terapeuta i klijenta i razumevanje te relacije, autonoman u psihoterapijskom radu, u potrazi za savetima i konsultacijama sa supervizorima i kolegama preuzima odgovornost za sopstvene odluke i ne prepušta odgovornost drugima.
4. Umetnik – pretpostavlja se da je fokusiran sistemski, na procese koji se odvijaju u terapeutu, klijentu i između njih, uvažava ograničenja psihoterapije, sticanje znanja više nije u prvom planu, već produbljivanje postojećih u pravcu boljeg razumevanja i mudrosti, češće u potrazi za intervizijom, često i sam u ulozi supervizora, kreativan i slobodan u definisanom polju psihoterapijskog susreta, prepoznaje i uvažava metaterapijske procese.

Iako postoje različiti teorijski modeli fokusa supervizije, kao što su Kadušinov (Kadushin 1976) ili Houkinson-ov i Šuet-ov (Hawkins & Shohet 1989, 2000), mi smo se odlučili za model pet fokusa supervizije geštalt psihoterapeutkinja i supervizorki Gilbertove i Klarksonove (Gilbert & Clarkson 2004). Prema njihovoj teorijskoj pretpostavci postoji pet mogućih fokusa supervizije i to su:

1. Dijagnoza i planiranje tretmana
2. Strategije i tehnike intervenisanja
3. Transfer, kontratransfer, paralelni proces
4. Teorija
5. Etika i profesionalna praksa

Pretpostavlja se da su fokusi supervizije, prema teorijskom okviru integrativnog modela supervizije, u vezi sa stepenom usvojenosti psihoterapijske uloge supervizanata prema Evansu (Evans 2000) na način da su „novajlijama“ potrebni fokusi koji se tiču dijagnostike i planiranja tretmana, kao i teorije, dok su „putnicima“ potrebije strategije i tehnike intervensanja i takođe teorija. „Zanatlijama“ su potrebni fokusi koji se tiču transfera, kontratransfera i paralelnog procesa i ponovo teorija, i na kraju, „umetnicima“ bi prema ovoj pretpostavci takođe fokus bio na transferu, kontratransferu i paralelnom procesu. Fokus etike i profesionalne prakse bi bio jednako prisutan na svim nivoima usvojenosti uloge terapeuta.

Nezavisna varijabla za istraživanje je bila procenjen nivo usvojenosti psihoterapijske uloge – novajlija, putnik, majstor i umetnik, prema Soltenberg i Delvort, 1987 (Soltenberg & Delworth 1987), dok je zavisna varijabla bila fokus supervizije procenjen od strane supervizora i imala je pet nivoa (dijagnoza i planiranje tretmana, strategije i tehnike intervensanja, transfer, kontratransfer i paralelni proces, teorija, etika i profesionalna praksa).

Kontrolne varijable ovog istraživanja su iskustvo u psihoterapiji, definisano dužinom bavljenja psihoterapijom (edukant IV godine, terapeut koji je završio edukaciju pre manje od 3 godine i terapeut koji je završio edukaciju pre više od tri godine) i vrsta akademskog obrazovanja supervizanata (psiholozi i ne psiholozi).

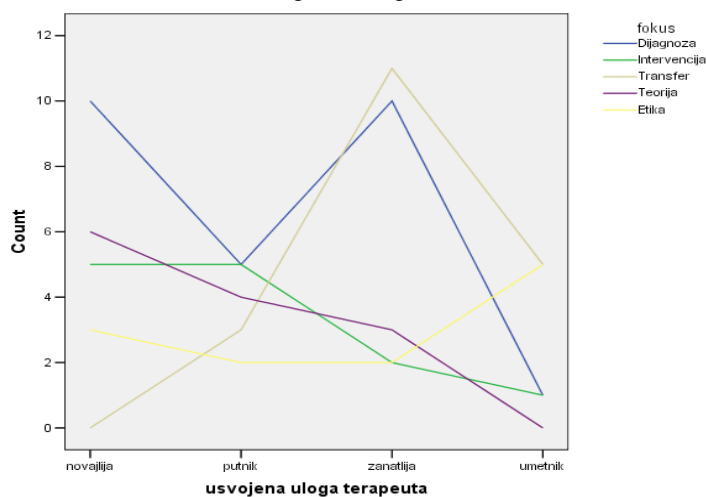
2.1. Opis uzorka, procedure i instrumenti

Istraživanje je izvedeno na uzorku geštalt psihoterapeuta i edukanata iz geštalt psihoterapije sa područja Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske, uzorak je činilo 83 ispitanika. Instrumenti istraživanja su bili supervizijski protokoli koje je popunjavalo 9 supervizora i list za procenu usvojenosti uloge psihoterapeuta koji su za svakog ispitanika popunjavala tri nezavisna procenjivača. U statističkoj obradi rezultata su primenjene metode deskriptivne statistike i neparametrijske metode zaključivanja.

2.2. Dobijeni rezultati

Kao ilustraciju dobijenih rezultata prilažemo grafikon fokusa supervizije u zavisnosti od usvojene uloge psihoterapeuta. Iz ovog grafikona se može videti da frekvencija fokusa dijagnoze ima dva “pika”, kod novajlija i kod zanatlija, da fokus teorije lagano opada, fokus intervencija takodje, dok fokus transfera raste do nivoa “zanatlije” pa potom lagano opada. Fokus etike, kao jedan od pretpostavljeno konstantnih fokusa, međutim, skoro da i nije prisutan kod “novajlija”, “putnika” i “zanatlija”: Nagli porast se pojavljuje tek u kategoriji “umetnika”, što svedoči o mogućoj zanemarenosti ovog fokusa u ranijim fazama razvoja uloge psihoterapeuta i provocira postavljanje pitanja u vezi toga. U profesiji gde je važnost etike često naglašavana, ovakav rezultat može svedočiti o nedovoljnom interesovanju za etička pitanja, ili stidu i osećanju neadekvatnosti da se etička pitanja supervizijski diskutuju.

Grafikon fokusa supervizije u zavisnosti od usvojene uloge psihoterapeuta

Dobijeni rezultati odgovaraju teorijskom okviru koji smo želeli da proverimo ovim istraživanjem. Potvrdile su se teorijske pretpostavke o povezanosti fokusa supervizije sa stepenom usvojenosti uloge terapeuta. Prethodna istraživanja na koja bi se mogli pozvati kada je u pitanju ova konkretna tema nisu nam poznata i nismo ih našli u pregledima literature i stoga ovo istraživanje koje spada u eksplorativna pilot istraživanja ne možemo porediti sa sličnim istraživanjima. Pretpostavke o tome na koji način se distribuiraju fokusi supervizije u odnosu na dobijene empirijske rezultate nastale su na osnovu razvojnih modela supervizije i integrativnog modela supervizije, kao i na osnovu filozofskih pretpostavki postmoderne, koje leže u osnovi poimanja teorijskog okvira geštalt psihoterapije.

Ukoliko posmatramo supervizijske fokuse, najviše prostora za diskusiju ostavlja fokus dijagnoze i planiranja tretmana koji se značajno više pojavljuje kod „novajlija“ i „zanatlija“ u odnosu na „umetnike“, značajno je prisutniji u kategoriji „zanatlija“ u odnosu na ostale fokuse (osim transfera, kontratransfera i paralelnog procesa), dok je kod „novajlija“ značajnije zastupljen u odnosu na fokus transfera. Prema teorijama Erskina (Erskin 1987), Stoltenberga i Delvorta (Stoltenberg & Delworth 1987) očekivali bismo da ovaj fokus gubi na značaju što je stepen usvojenosti uloge terapeuta veći, međutim, to se nije ispostavilo u ovom istraživanju. Mogući razlozi za to bi mogli biti vezani i za dominantni referentni okvir iz kojeg terapeuti kao kliničari funkcionišu, a to je, da je za dobru, efikasnu terapiju i plan tretmana poželjno i korisno problem definisati. To najčešće činimo uzimajući postojeći klasifikacioni sistem. Takođe, moguće je da je dijagnostika u superviziji važna da bismo mogli da pristupimo i nekim drugim supervizijskim fokusima pošto različite dijagnostičke kategorije zahtevaju različitu teoriju, različite su strategije intervenisanja, kao i „pozivi“ na transfer, kontratransfer ili „uvlačenje“ u paralelni proces. Zastupljenost ovog fokusa može biti u vezi i sa potrebom za strukturom i podrškom u psihoterapijskom radu, koja, moguće je, ostaje prisutna i kada se uloga psihoterapeuta usvoji u potpunosti, kao i sa tim da se na superviziju

supervizanti u nivou „zanatlije“ možda javljaju upravo onda kada imaju dijagnostičkih nejasnoća.

Drugi fokus zanimljiv za diskusiju je fokus etike. Zabrinjavajuća je niska zastupljenost ovog fokusa u celom uzorku, upravo iz etičkih razloga. Smatramo da je etika u psihoterapiji važna tema i kako Bond (Bond 1993) kaže: „...standardi i etika čine samo jezgro savetovanja i psihoterapije, bez njih odnos ne bi mogao biti nazvan savetovanjem ili psihoterapijom“. Moguće je da su supervizanti početnici zastrašeni pred etičkim pitanjima, te da je premalo pažnje posvećeno etičkim aspektima i metodama etičkog odlučivanja u toku psihoterapijske edukacije. Iskusniji terapeuti izgleda takođe zaziru od etičkih pitanja i kao da ne postoji dovoljno dobar dijalog između supervizora koji su po svojoj ulozi zaduženi za monitoring profesionalnog rada terapeuta i supervizanata sa etičkim dilemama. Etički fokus je tendirao da bude najzastupljeniji kod supervizanata sa najvišim nivoom usvojenosti uloge terapeuta i izgleda kao da je značaj etičkih pitanja prisutan tek kada se dosegne metasistemska perspektiva. Psihoterapija implicitno i eksplicitno prenosi vrednosti i stavove i bilo bi značajno da se zauzme proaktivniji stav u pogledu mehanizama i procesa kroz koje se preispituju etička pitanja. U istraživanju Lindzija i Klarksona (Lindsay and Clarkson 1999, prema Evansu 2000) su anketirali oko hiljadu registrovanih terapeuta u Velikoj Britaniji u vezi sa problematičnim moralnim pitanjima sa kojima su se susreli u svojoj praksi i najproblematičnije oblasti su bile poverljivost, dualni odnos, ponašanje kolega, seksualna pitanja, zatim obrazovanje i obuka terapeuta i profesionalna kompetencija.

Ono što je takođe moguće je, da je fokus etike sekundaran u supervizijskim seansama i da stoga nije bio dovoljno „vidljiv“ u distribuciji primarnih supervizijskih fokusa.

Praktične konsekvence ovog istraživanja bi mogle biti vezane za promene u organizaciji psihoterapijskih treninga i supervizijskih susreta kako supervizanata na edukaciji, tako i onih koji su edukaciju završili, na način da se redefinišu edukativni sadržaji u skladu sa

potrebama supervizanata i postavljenim standardima psihoterapijske prakse.

Zanimljivi rezultati su dobijeni u pogledu kontrolnih varijabli, iskustva u terapiji definisanog dužinom bavljenja psihoterapijom i vrstom akademskog obrazovanja supervizanata. Ispostavilo sa da je iskustvo u terapiji kod supervizanata definisano vremenom koje je proteklo od trenutka završavanja edukacije, bilo od značaja kada je u pitanju stepen usvojenosti uloge terapeuta, na taj način da su se supervizanti do tri godine iskustva i oni sa više od tri godine iskustva razlikovali u rang u usvojenosti uloge terapeuta iako je ona u oba slučaja bila u kategoriji „zanatlija“. Između edukanata na četvrtoj godini i supervizanata koji su završili edukaciju postojala je statistički značajna razlika utvrđena Mann Witny testom u stepenu usvojenosti uloge terapeuta. Takođe, slaba zastupljenost nivoa „putnik“ i značajnija grupisanost supervizanata na četvrtoj godini edukacije oko nivoa „novajlija“ su zanimljivi podaci. Oni mogu govoriti o nejednakoj vremenskoj zastupljenosti ovih faza, sistematskom grešenju u procenjivanju supervizanata (da se edukanti procenjuju na nižem nivou razvoja a terapeuti sa završenom edukacijom na višem u odnosu na nivo „putnik“) ili neadekvatnom uzorku. Kada je u pitanju prethodno akademsko obrazovanje, nije se pojavila značajna razlika u stepenu usvojenosti uloge terapeuta u odnosu na tu varijablu.

2.3. Ograničenja istraživanja

Obzirom da se radi o pilot istraživanju eksplorativnog tipa, izvedenom u kratkom vremenskom periodu na prigodnom uzorku ispitanika, ovo istraživanje je podložno brojnim metodološkim zamerkama. Podaci dobijeni u istraživanju su mogli biti prevedeni u jednu nominalnu i jednu ordinalnu skalu što je uslovalo skromne mogućnosti statističke obrade podataka. Uzorak je obuhvatao jedino supervizante geštalt terapijske orijentacije, tako da dobijeni rezultati ne mogu biti generalizovani na celokupnu populaciju supervizanata u psihoterapiji. Govoreći o uzorku, važno je reći da se veličina uzorka

dodatno umanjivala raspodelom u veliki broj poduzoraka. Možemo pretpostaviti da bi se validniji rezultati dobili na većem uzorku ispitanika.

U pogledu mernih instrumenata, nisu upotrebljeni merni instrumenti proverene validnosti i pouzdanosti, nije bilo multimetodskog i multimernog fokusa. Ispitivana je samo percepcija supervizora, a nacrt istraživanja je bio transferzalan.

Postoji potreba za ponovljenim istraživanjem da bi se proverili dobijeni rezultati.

Bilo bi zanimljivo ponoviti ovo istraživanje uzimajući u obzir primećena ograničenja. Podatke bi valjalo prikupljati u dužem vremenskom periodu, uključiti percepciju supervizanata, razviti instrument samoprocene usvojenosti uloge terapeuta sa skalama Likertovog tipa kroz operacionalizaciju nivoa usvojenosti uloge terapeuta, zadati je na početku i na kraju planiranog perioda prikupljanja podataka te otpratiti efekte supervizije na razvoj uloge psihoterapeuta. Takođe, bilo bi dobro uključiti moderatorske varijable u nacrt istraživanja, pre svega uključiti varijable poput praktičnog iskustva u radu sa klijentima/pacijentima, prisutnost dodatnih terapijskih i/ili kliničkih edukacija, specifičan stil učenja supervizanata itd.

Literatura

1. Abrams, X. (1977) "Supervision as metatherapy", u Whiteman Kaslow, F. (Ed) *Supervision, Consultation and Staff Training in Helping Professions*, (pp 96 – 128) California: Jossey – Bass.
2. Barber, P. (2006) *Becoming a Practitioner Researcher – A Gestalt Approach to Holistic Inquiry*, London: Middlesex University Press.

3. Beutler LE, Kendall PC. (1995) Introduction to the special section: the case for training in the provision of psychological therapy. *Journal for Consultants in Clinical Psychology* 63, 179–181
4. Bond, T. (1993) *Standards and Ethic for Counselling in Actions*, London: Sage.
5. Carey, J.C., Williams, K.S., Wells,M. (1988) Relationships between dimensions of supervisors influence and counselor trainees performance, *Counselor Education and Supervision*, 28, strane 130 - 139
6. Carifio M.S., Hess, A.K. (1987) Who is the ideal supervisor?, *Professional Psychology, Research and Practice*, 18, strane 244 - 250
7. Carol, M. (1996), *Counseling Supervision, Theory, Skills and Practice*, London: Cozily.
8. Clarkson, P., Gilbert, M. (2004) *Bands of supervision*, handouts, Scarborough Psychotherapy Training Institute.
9. Ellis, M. V., & Ladany, N. (1997) *Research in clinical supervision: Revitalizing a scientific agenda*. *Counselor Education and Supervision* 30, strane 238-251.
10. Erskine, R. (1994) Stages of development of supervisee, *Transactional Analysis Journal*, strana 320.
11. Gaffney, S. (2008) Supervision in divided society, *The British Gestalt Journal*, 17(1), strane 27-40
12. Gilbert, M., Evans, K. (2000) *Psychotherapy Supervision*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
13. Hant, P. (1986) Supervision, *Marriage Guidance*, spring, strane 15 - 22
14. Hawkins, P., Shohet, R. (2000) *Supervision in the Helping Professions*, II izdanje, Buckingham: Open University Press.
15. Hess, M. (1982) *Psychotherapy Supervision: Theory, Research and Practice*, New York: Wiley.

16. Holloway E., Neufeldt S. (1995) Supervision: its contributions to treatment efficacy. *Journal for Consultants in Clinical Psychology* 63, strane 207–213
17. Kadushin, (1976) *Supervision in Social Work*, New York: Columbia University Press.
18. Leddick, R.L., Dye, H.A. (1987) Counselor supervision: Effective supervision as portrayed by trainee expectation and preferences, *Counselor Education and Supervision*, 27(2), strane 117 - 131
19. Rosenblatt, A. & Mayer, J.E. (1975) "Objectionable supervisory styles: Students views"*Social Work*, 20, strane 184 - 189
20. Rodenhauser, P. (1994) Toward a multidimensional model for psychotherapy supervision based on developmental stages. *Journal for Psychotherapy Practice and Research* 3, strane 1–15, (internet) dostupno na: <http://JPPR.psychiatryonline.org>, pristupljeno 26.8.2009.
21. Soltenberg & Delworth (1987) *Bands of supervision*, handouts, Scarborough Psychotherapy Training Institute
22. Watkins, E. (1997) Psychotherapy supervision in 21st Centuru: Some Pressing Needs and Inpressing Possibilities, [American Psychiatric Press, Inc.](http://JPPR.psychiatryonline.org), (internet) dostupno na: <http://JPPR.psychiatryonline.org>, preuzeto 17.08.2009.
23. Watkins CE Jr. (1995) Psychotherapy supervision in the 1990s: some observations and reflections. *American Journal for Psychotherapy* 49, strane 568–581, (internet) dostupno na: <http://JPPR.psychiatryonline.org>, preuzeto 19.08.2009.

Sanja Bratina

Supervision in psychotherapy

Abstract

Supervision and psychotherapy are seen as different but very closely connected disciplines. To understand the meaning of supervision it is necessary to understand the context of supervision and nature of psychotherapy it supports. Many definitions of supervision processes stress different aspects of supervision depending on theoretical frame and psychotherapeutic background of their authors. Some stress the importance of supervision alliance, some educative or didactic goals, some welfare of clients, some professional improvement of therapist or idea that supervision is metatherapy. Relation between supervision and psychotherapy is complex and it mainly depends on the level of development of the role of psychotherapist. Research that proves that connection is presented as an example of difficulties in conducting such researches and importance of proving theoretical assumptions.

Key words: Supervision, psychotherapy, supervision focus, research, role